

Kánonické vizitácie katedrálneho Kostola sv. Alžbety v Košiciach

Peter Zubko, Arcibiskupský archív, Košice, peter.zubko@gmail.com

ZUBKO, Peter. Canonical Visitations of the Cathedral St. Elizabeth Church in Kosice. Individual and Society, 2012, Vol. 15, No. 4.

This article describes the state of the parish at the turn of the 18th and 19 century, focusing on architecture, urban planning and construction realities that exist today mostly because they have a timeless goal - celebration of the God and faith in the supernatural life.

Canonical visitation. Kosice. St. Elizabeth Church in Kosice.

Úvod

Dóm sv. Alžbety v Košiciach bol a je fenoménom, ktorý bol významný nielen pre dejiny architektúry alebo dejiny mesta Košice, ale aj pre dejiny duchovných a cirkevných zápasov na východe Slovenska a predtým severovýchodného Uhorska. Za existenciou chrámu v jeho veľkosti stojí samotné mesto Košice ako patrón, jeho ekonomický, politický, spoločenský, kultúrny, ale i prestížny potenciál, ktorý v stredoveku umožnil stavbu tohto slávneho kostola. Samotná stavba v stredoveku ovplyvnila podobnú staviteľskú činnosť v iných okolitých slobodných kráľovských mestách. Košice patrili medzi kľúčové mestá krajiny, preto sa počas náboženských vojen 17. storočia sústreďovala prirodzená pozornosť na mesto a jeho farský kostol. Ten tak bol nielen architektonickou, ale aj morálnou dominantou Košíc a celého širokého regiónu.

Najvýznamnejšia práca, ktorá bola doteraz napísaná o Dóme sv. Alžbety v Košiciach, pochádza z pera rímskokatolíckeho kňaza, košického kanonika Msgr. Vojtecha Wicka.^[1] Metodologický prístup, ktorý autor zvolil, bol založený na opise vtedy aktuálneho stavu katedrály z medzivojnového obdobia, aký robievajú kunsthistorici alebo pamiatkari. Samozrejme, že autor vychádzal aj z historických prameňov, ktoré využil v bohatej miere, ale podriadil ich svojmu cieľu. To malo za následok, že Wick prirodzene vynechal tie časti z historických záznamov, ktoré sám považoval za zbytočné, samozrejme (pre neho alebo jeho súčasníkov), alebo ktoré boli v jeho čase neaktuálne a čitateľa by zaťažili nudným výpočtom. Náš prístup neopomína Wickom vynechané časti vizitácií, pretože ich považujeme za dôležité pre skúmanie minulosti. Viaceré reálie momentálne nemusia byť jasne poznateľné a môže im chýbať (presná) interpretácia, ale ďalšie práce ich môžu doplniť.

Tento článok sme spracovali podľa kánonických vizitácií z rokov 1771 (za posledného jágerského biskupa Karola Eszterházyho) a 1808 (za prvého košického biskupa Andreja Szabóa),^[2] teda z obdobia pred veľkou reštauráciou Dómu. Každý si tak môže urobiť obraz o výzore Dómu, jeho inventári, pokladoch, ale aj o náboženskom živote v košickej farnosti v pôvodnom výzore. Vizitačné protokoly boli úradné, relatívne úplné a verné záznamy, ktoré slúžili pre farára/farnosť, biskupa/diecézu, ale aj pre patróna, ktoré bolo mesto reprezentované magistrátom. Preto sa tieto pramene z hľadiska pramenej kritiky považujú za objektívne a autentické.

Význam kostola a jeho patrón

Dňa 4. augusta 1771 jágerský biskup Karol Eszerházy v Košiciach vizitoval mestskú farnosť s farských chrámom sv. Alžbety,^[3] patrónky Uhorska.^[4] Vizitačný protokol okrem tradičných inventarizujúcich častí obsahuje aj dejiny kostola podľa vtedajšieho stavu poznania. Vo vizitácii sa nachádza aj istá reflexia nad významom kostola v rámci celej krajiny: „*Nachádzame znamenitú baziliku,^[5] ktorá si medzi ostatnými kostolmi Uhorska drží popredné miesto: sama v porovnaní s ostatnými vyniká či starobylosťou či formou rozsiahlej štruktúry a elegancie, je nádherným dielom, jednoducho prevyšuje všetky ostatné.*“^[6] Iný koncept kánonickej vizitácie používa triezvejšiu formuláciu: „*Na tomto mieste sa nachádza kostol, ktorý je bazilikou rovnako zvnútra i zvonka, z kameňov kvádrovitého tvaru a výraznej umeleckej štruktúry stĺpov.*“^[7] Po vzniku diecézy sa písalo: „*Farský kostol, ktorý bol rímskym cisárom, uhorským a českým kráľom Františkom II. (sic!) pri príležitosti vzniku novej Košickej diecézy a kapituly rovnako povýšený na katedrálu, ktorá spomedzi ostatných kostolov Uhorska prevyšuje všetky starobylosťou, architektonickou formou, rozsiahlosťou a eleganciou práce.*“^[8] Podľa viditeľných konsekračných krížov bol kostol konsekrovaný; konsekračné kríže boli zachované štyri:^[9] na stene priliehajúcej k sakristii, v Kaplnke sv. Jána Nepomuckého, pod chórom, uprostred steny nad západnou bránou. Kedy a kto vykonal konsekráciu, nebolo známe.^[10] Až vo vizitácii z roku 1808 sa prvýkrát spomína nápis v gotickom písme, ktorý sa nachádza nad južným vchodom do katedrály.^[11] Celý kostol bol kamenný.^[12]

V roku 1804 bola zriadená Košická diecéza a Kostol sv. Alžbety bol rozhodnutím kráľa Františka I. a pápeža Pia VII. povýšená na katedrálny kostol a bola tu zriadená katedrálna kapitula.^[13] Dňa 14. marca 1808^[14] košický biskup vykonal kánonickú vizitáciu košickej farnosti.^[15]

Patronátne právo malo slobodné kráľovské mesto Košice, ktoré si chvályhodne plnilo svoje patronátne povinnosti.^[16] Toto vyjadrenie svedčí o dobrých vzťahoch medzi farnosťou a mestom. Okrem hotovosti a základín vytvorených mestom, dobrodincami a zo zbierok veriacich mala farnosť aj nehnuteľnosti: 14 korcov polí na území Košíc a vinice v chotári obce Mád s veľkosťou 6 nádob, ktorú si uzurpujú nekatolíci, rovnako boli vinice uprostred Szikszó pri kúpeľoch. Okrem toho sa vyberali taxy či za zvonenie na kostolných zvonoch či na zvone sv. Urbana: mešťania 1 zlatý, nemešťania 2 zlaté, a to vopred. Za pochovanie do krypty sa platilo 12 zlatých, na cintoríne pri kostole 3 zlaté. Rožne sa z pohrebných poplatkov vybralo asi 100 zlatých.^[17] Farnosť nemala žiadnu filiálku.^[18]

Sakristia, veže, krypty

Sakristia bola dvojité, jedna nad druhou, postavená zo severnej strany kostola na evanjeliovej strane svätyne. V dolnej sakristii sa nachádzala skriňa s bežnými potrebami^[19] a skriňa s liturgickými odevmi, v hornej sa nachádzalo klenódium na úschovu vzácných cenností.^[20] Miestnosť bola presvetlená, suchá a veľká. V roku 1763 boli z troch strán zhotovené skrine.^[21]

Veže boli dve, jedna z nich bola menšia, obidve z tesaných kvádrov. Všetky zvony sa nachádzali vo veľkej veži, ktorá sa nazývala zelená, pretože bola pokrytá zoxidovaným medeným plechom. Na tejto veži sa nachádzali hodiny, o ktoré sa staralo mesto.^[22] Tie boli v hornej kopule a uliate boli v roku 1516 s textom: *O Rex gloriae veni cum pace* a ďalším textom: *Ave Maria, gratia plena, Dominus Tecum*. Nad dverami do severnej veže bol vytesaný letopočet 1462, na južnej veži bol vytesaný letopočet 1498 (podľa vizitácie z roku 1808 sa uvádza letopočet 1468). Podľa vizitácie sa tento dátum považoval za čas ukončenia výstavby baziliky.^[23] Zvonov v severnej veži bolo päť: (1) veľký 70-centový sv. Jána Krstiteľa z roku 1558, ktorý bol benedikovaný a niesol nápis: *Laudate Dominum in cymbalis bene sonatis*; (2) 20-centový ku cti Najsv. Trojice z roku 1644; (3) asi 15-centový ku cti sv. Jozefa, benedikovaný; (4) dvojcentový k úcte sv. Jána Nepomuckého; (5) zasvätený sv. Barbore a bol benedikovaný. V roku 1808 sa uvádza už osem zvonov, okrem vyššie spomenutých: (6 - 7) dva malé zvony boli súčasťou hodín; (8) strážny signálny zvon.^[24]

Okrem týchto dvoch veží tu stála aj tretia, a to zo severnej strany, ktorá nebola stavebne spojená s kostolom, ktorá sa nazývala červená a visel v nej 100-centový zvon,^[25] podľa rozšírenej povesti zasvätený sv. Urbanovi.^[26]

V kostole sa nachádzalo päť krypt: prvá uprostred kostola dlhá päť orgií;^[27] iná krypta pod oltárom Najsv. Trojice mala dĺžku tri orgie a šírku dve orgie - bolo v nej vidno základný kameň; tretia krypta sa nachádzala v Kaplnke sv. Jána Nepomuckého, sotva poldruha orgie dlhá i široká; štvrtá krypta sa nachádzala v Kaplnke Svätého kríža, nachádzalo sa v nej niekoľko objemných truhiel; piata bola objavená v roku 1768 pri severnej bráne kostola a bola maličká. Pochovávalo sa len do krypty uprostred kostola a do krypty pod Kaplnkou Najsv. Trojice.^[28]

Kazateľnica, chór, krstiteľnica

Kazateľnica bola postavená v roku 1764. Bola teda nová, ale primeraná chrámu. Lavice boli zhotovené v roku 1768, deväť väčších a päť menších. Na chóre sa nachádzal dvojité organ, prvý starobylý mal 26 registrov, druhý z roku 1765 mal šesť registrov.[29] V laviciach boli založené procesiové zástavy, ktorých bolo deväť, procesiové kríže boli dva.[30] Spovednice boli štyri.[31]

Krstiteľnica sa nachádzala v Kaplnke sv. Jána Nepomuckého, bola to starobylá a hodnotná zlievarenská práca, ktorá sa uzamykala. Posvätné oleje ku krstu sa uchovávali v striebornej pixide v skrini v sakristii.[32]

Oltáre

Podľa konceptu vizitácie sa v kostole nachádzalo 14 oltárov,[33] podľa čístopisu 17.[34] Ich úplný zoznam nie je možné podľa vizitačných záznamov zhotoviť, s istotou vieme o oltároch spomenutých nižšie.

Hlavný oltár sv. Alžbety s tabernákulom a večným svetlom, privilegovaný, s dvojitým bohostánkom, v dolnej časti sa uchovávala Eucharistia v dvoch strieborných cibóriách, v hornej časti sa vystavuje ostenzórium, inak sa tam nachádzal len kríž, ktorý sa počas vystavenia Eucharistie odložil; kľúče od bohostánku sa nachádzali v skrini v sakristii; pred bohostánkom vo výške kríža horel večný oheň. Odtiaľ sa brávalo viatikum, ktoré sa nieslo umierajúcim v zimnom období a daždivom čase privátne, v letnom čase po sv. Jurajovi (24. apríl) pod slnečníkom v sprievode členov Kongregácie najsvätejšieho Kristovho tela, ktorí niesli lampáš, zástavy a zvonili na zvončekoch, spievali a sprevádzali kňaza po bokoch ako vojaci. Sviatosť oltárna sa vystavovala v prvom rade v oktáve sviatku Božieho tela na 40-hodinovú adoráciu. Členovia spomenutej kongregácie adorovali aj na sviatok Turíc. Na obidva sviatky sa konala aj verejná teoforická procesia.[35] Oltár bol konsekrovaný.[36]

Oltáre, ktoré výslovne spomínajú vizitačné protokoly, sú tieto:

§ Oltár sv. Petra a Pavla, ktorý mal byť fundovaný v roku 1382,[37] stojaci v Kaplnke Svätého kríža.

§ Oltár Najsv. Trojice.

§ Oltár Svätého kríža s vedľajším tabernákulom[38] a večným svetlom.

§ Oltár sv. Jána Nepomuckého.

§ Oltár sv. troch kráľov, postavený pri ktorejkoľvek bráne.[39]

§ Oltár sv. Anny, starobylý, na ktorého udržiavanie boli učené vinice v Tolcsve

s chotárnym názvom Kutpataka. Oltár v stredoveku dostal viaceré ďalšie fundácie, napr. v rokoch 1478 a 1483.[40] Oltár bol konsekrovaný, rovnako ako aj ostatné vyššie nespomenuté oltáre.[41] Spomenuté nehnuteľnosti sa podarilo získať späť v roku 1746 farárovi Imrichovi Kelemenovi.[42] Na oltári sa nachádzali 3 pozlátené strieborné koruny. Sv. Anna i Panna Mária mali strieborné retiazky okolo krku. Obraz prevyšovalo zobrazenie Svätého kríža s Ukrižovaným, na ktorom bola pozlátená strieborná koruna a jeho hlava bola tiež zo striebra.[43]

Vizitácia z roku 1808 vymenúva okrem všetkých vyššie spomenutých aj ďalšie oltáre, ich celkový počet bol 14. Najlepšie a úplne vybavený bol len hlavný oltár.[44]

§ Oltár sv. Martina, spomínaný už k roku 1438.[45]

§ Oltár sv. Štefana Kráľa. Na oltári sa nachádzali viaceré strieborné predmety:

Sv. Štefan mal pozlátenú striebornú korunu; na obraze Panny Márie sa nachádzalo päť strieborných zrn; postriebrené boli aj dva náramky okolo pravice sv. Štefana, ktoré boli ozdobené červenými kameňmi.[46]

§ Oltár Nepoškvrneného Počatia, nazývaný aj Oltár obuvníkov. Išlo o obrazový

oltár; nad hlavou Panny Márie sa nachádzala pozlátená strieborná koruna.[47]

§ Oltár Svätého kríža. Boli na ňom umiestnená čiastočka Svätého kríža.[\[48\]](#)

§ Oltár sv. Antona. Na obraze sa nachádzalo aj zobrazenie Panny Márie, ktorá mala okolo hlavy deväť zlatých hviezdičiek.[\[49\]](#)

§ Oltár sv. Jána Nepomuckého. Na obraze okolo hlavy svätca bolo päť

strieborných hviezdičiek, jazyk nad svätcom bol zlatý, zobrazenie vrchov bolo zo striebra, noha a ruka boli strieborné, koruna strieborná, rovnako aj koruna v zobrazení Panny Márie; na oltári boli aj dve nové strieborné koruny.[\[50\]](#)

§ Oltár sv. Jozefa. Na oltári boli tri pozlátené strieborné koruny a medený pacifikál.[\[51\]](#)

§ Oltár Umučenia Krista. Na obraze bol znázornený bičovaný Kristus. Stĺp, o ktorý bol Kristus priviazaný, bol z pozláteného striebra.[\[52\]](#)

§ Oltár Pócskej Panny Márie (postavený 9. júla 1807); bol usposobený tak, aby na ňom bolo možné umiestniť tabernákulum.[\[53\]](#) Na oltári boli dve strieborné

koruny.[\[54\]](#) Oltár bol požehnaný košickým biskupom Andrejom Szabóom 7. septembra 1807. Vtedy na oltár umiestnili aj tabernákulum.[\[55\]](#)

V kostole sa nachádzalo v roku 1771 spolu 21 obrazov,[\[56\]](#) v roku 1808 až 39 obrazov. Vizitácia z roku 1808 ich vymenúva takto:[\[57\]](#)

1. Sv. Alžbeta pri hlavnom oltári.
2. Boh Otec.
3. Nanebovzatá Panna Mária.
4. Sv. Barbora.
5. Blahoslavená Panna Mária.
6. Róchus a Fabián.
7. Drevený kríž nad hrobom Juraja Komaronyiho.
8. Sv. Uršula.
9. Kunekunda, dcéra kráľa Belu II.
10. Sv. Anton.
11. Obraz Spasiteľa z roku 1697.
12. Kristus nesúci kríž.
13. Pánova (posledná) večera.
14. Jezuliatko nesúce kríž.
15. Sv. Michal, nad ním je drevená vežička.
16. Sv. Ján Nepomucký. Tento obraz visel na stĺpe od strany katedry.[\[58\]](#) Päť hviezdičiek bolo zo striebra.
17. Bolestná Panna Mária. Obraz sa tiež nachádzal blízko katedry. Na hlave šaštínskej (!) Panny Márie

bola pozlátená strieborná koruna a okolo krku retiazka zo zrníek (granátov?), na ktorej viselo srdiečko.
[\[59\]](#)

18. Sv. Ján pred latinskou bránou.

19. Blahoslavená Panna Mária s Jezuliatkom a striebornou korunou.

20. Trpiaci Kristus so striebornou korunou.

21. Kristus bez koruny.

22. Kristus nesúci kríž.

23. Sv. Andrej Avellani.

24. Panna Mária (na doske).

25. Sv. Anna.

26. Všetci svätí.

27. Panna Márie.

28. Sv. Tadeáš.

29. Sv. Alžbeta (na plechu).

Nad vchodom (bránou) od námestia:[\[60\]](#)

30. Anjeli pozdravujúci Pannu Máriu.

31. Narodenie Krista.

32. Duch Svätý zostupujúci na apoštolov na Turíce.

V sakristii:

33. Bičovaný Kristus. Stĺp, ku ktorému bol Kristus priviazaný, bol strieborný.[\[61\]](#)

34. Sv. Michal.

35. Kristus.

36. Mária Magdaléna.

37. Sv. Anna.

38. Sv. Rafael.

39. Trpiaci bičovaný Kristus.

Podľa kánonickej vizitácie z roku 1808 sa v kostole nachádzali tieto sochy:[\[62\]](#)

§ Kríž pred hlavným oltárom (umelecká práca) s dvoma sprevádzajúcimi sochami vo výške.[\[63\]](#)

§ Štyria evanjelisti [Matúš, Marek, Lukáš a Ján].

§ Ježiš Kristus a Panna Mária.

§ Štyri drevené sochy na stĺpoch.

§ Zvesený záves (vélum) uprostred kostola.

§ Mária, Joachim a Anna (drevené).

§ Panna Mária (drevená). Táto socha Panny Márie sa nosievala v procesii.[\[64\]](#)

Vzácnu mobilnú výbavu podľa vizitácie z roku 1808 tvorili:[\[65\]](#)

§ Veľká monštancia, pozlátená strieborná, ozdobená kameňmi, z roku 1770, od magistrátu mesta Košice (Szilassyho práca).

§ Menšia monštancia, pozlátená strieborná, od mesta Viedeň, stála 135 zlatých.

§ Kríž, strieborný, pozlátený medený korpus, stála 129 ¼ zlatých, na hlavnom oltári.

V roku 1771 sa v kostole nachádzalo 16 kalichov: jeden zlatý kalich s gemami a drahými kameňmi a paténou, tri strieborné kalichy s paténami, 12 novších strieborných kalichov.[\[66\]](#) V roku 1808 sa spomína 19[\[67\]](#) kalichov:[\[68\]](#)

1. Kalich z čistého zlata, ozdobený kameňmi, hmotnosť 33 uncí, z roku 1503, so zlatou paténou s hmotnosťou deväť 3/8 uncí.

2. Nový pozlátený strieborný kalich s rôznofarebnými kameňmi, z roku 1782, s pozlátenou striebornou paténou, zhotovený na náklady farnosti.

3. Pozlátený strieborný kalich, ozdobený dookola malými obrazmi, so striebornou paténou so značkou SECC.[\[69\]](#)

4. Starobyľý pozlátený starobyľý kalich, s obrazmi Panny Márie s Ježiškom, Ukrižovaným, Baránkom, sv. Jozefom, sv. Šebastiánom, so striebornou paténou.

5. Starobyľý pozlátený strieborný kalich s tromi obrazmi, so striebornou paténou.

6. Strieborný kalich.

7. - 8. Dva pozlátené strieborné kalichy s paténami, z roku 1736, z ktorých jeden bol požičaný do Forró po vylúpení ich kostola.

9. Podľa formy starobyľý kalich, ktorý bol vykopaný zo zeme v Lodine, ktorý bol vymenený za iné dva, ktoré mali vyryté dátumy 1763 a 1764.

10. - 14. Menšie strieborné kalichy s paténami.

15. - 16. Dva rovnaké kalichy, uliate z milodarov[\[70\]](#) Pócskej Panne Márii a z jedného starobyľého kalicha, ktorý bol roztavený; z roku 1781.

17. Kalich Kongregácie Svätého kríža, z roku 1733.

18. Kalich, z roku 1749.

19. Pozlátený kalich bez žiadneho nápisu.

V roku 1771 sa v kostole nachádzali dve strieborné cibóriá, dve strieborné monštrancie, väčšia bola z roku 1770, tri strieborné pacifikály, jeden medený pacifikál, jeden strieborný kríž, osem veľkých strieborných svietnikov, štyri menšie strieborné svietniky, 18 kovových svietnikov, 52 cínových svietnikov, dve strieborné turibulá s lodičkami, tri strieborné pixidy (jedna na viatikum, jedna na posvätné oleje), jeden strieborný lampáš používaný na veľké sviatky, štyri malé strieborné lampáše, jeden kovový veľký lampáš, jeden malý kovový lampáš pred oltárom pócskej Panny Márie, dve plechové obrazy na hlavnom

oltári, tri páry strieborných džbánov, osem párov cínových džbánov, 15 sklenených ampuliek, jedno umývadlo, 15 zvončekov; ďalej votívne dary: jedna strieborná noha, jedno strieborné chodidlo, tri pontifikálne zlaté prstene a jeden strieborný, jedna strieborná infula, štyri iné infuly. Viaceré tieto predmety boli starobylé.[\[71\]](#)

Následná kánonická vizitácia z roku 1808 špecifikuje niektoré položky podrobnejšie:[\[72\]](#)

§ Pozlátené strieborné cibórium, z roku 1783.

§ Strieborné cibórium s filigrámami, z roku 1726.

§ Strieborný starobylý pacifikál, pozlátený v roku 1722, hmotnosť 119 uncí.

§ Dva rovnaké pozlátené strieborné pacifikály.

§ Dva strieborné kadidelnice s lodičkami a lyžičkami, jedno starobylé

a druhé nové, s hmotnosťou päť libier 25 ½ uncí.

§ Dve strieborné pixidy na viatikum a posvätné oleje.

§ Strieborný pastorál so sv. Alžbetou, hmotnosť desať libier, zadovážilo ju mesto, farár a Alexander Mariássy.

§ Pár strieborných ampuliek s táckou, hmotnosť 29 ½ uncí, dar od Žigmunda Holla.

§ Dve starobylé malé mosadzné tácky.

§ Zlatý prsteň o váhe štyroch zlatých prsteňov.

§ Malý prsteň o váhe troch zlatých prsteňov.

§ Strieborná kanvica na víno, hmotnosť 75 uncí.

§ Strieborná svätenička (asperzórium), hmotnosť 20 ½ uncí.

§ Strieborné srdce.

§ Veľký strieborný lampáš, hmotnosť 132 ½ uncí.

§ Strieborné svietniky, šesť veľkých, hmotnosť 39 libier 34 uncí vrátane železa.

§ Dva menšie strieborné svietniky, hmotnosť deväť libier, z roku 1769.

§ Nový strieborný relikviár, pod sklom relikvie sv. Alžbety, nachádzajúca sa pred obrazom sv. Alžbety.

§ Pozlátené strieborné koruny, hmotnosť 68 uncí.

V kostole sa nachádzali relikvie:

1. Kúsok Svätého kríža s riadnou autentifikáciou[\[73\]](#) od Alexandra Máriásiho, ktorý ju daroval košickému farárovi ako správcovi Kongregácie Svätého kríža.

2. Úlomok z kostí sv. Alžbety, vdovy, patrónky Uhorska, overená jágerským biskupom Františkom Barkócim. Relikvia sa uchovávala uzatvorená aj s autentifikáciou. Košickému kostolu túto relikviu daroval ktorýsi zo starších jágerských biskupov.[\[74\]](#)

3. V kostole sa nachádzali aj iné relikvie, ale bez autentifikačných dokumentov.

4. Na oltári sv. Jána Nepomuckého sa nachádzali jeho relikvie v oválnej schránke.[\[75\]](#)

Apoštolské odpustky boli určené na tieto dni:

1. Sviatok sv. Alžbety, patrónky kostola.
2. Sviatok sv. Michala, patróna kaplnky z južnej strany kostola.
3. Večité odpustky Kongregácie Svätého kríža, udelené pápežom Klementom XI., preskúmané jágerským ordinárom Erdődím.[\[76\]](#)

V kostole sa slávil patrocínium sv. Alžbety a v kaplnke patrocínium sv. Michala.[\[77\]](#)

4. V roku 1808 sa v kostole sv. Alžbety na druhú veľkonočnú nedeľu slávil aj sviatok dedikácie aj s apoštolskými odpustkami.[\[78\]](#)

V roku 1771 sa v kostole nachádzalo 46 kazúl, 18 pluviálov a mnohé ďalšie textilné paramenty.[\[79\]](#) Z liturgických kníh sa v kostole nachádzali tri jágerské a štyri ostrihomské rituály.[\[80\]](#)

Kongregácie

Pri farskom kostole sv. Alžbety pôsobili dve kongregácie: Svätého kríža a Najsv. Eucharistie. Kongregácia Svätého kríža začala pôsobiť v roku 1717 autoritou pápeža Klementa XI. a jágerského biskupa grófa Gabriela Erdődyho. Autentifikácia ležala na oltári Svätého kríža. Pravidlá kongregácie vydala tlačou košická univerzitná tlačiareň v roku 1736. Rektorem kongregácie bol ordinár a vicerektorom miestny farár. Kongregácia Najsv. Eucharistie bola založená jágerským biskupom Františkom Barkóczim v roku 1758.[\[81\]](#) Kongregáciu Svätého kríža rozpustil Jozef II.[\[82\]](#)

Pri jezuitoch pôsobila väčšia a menšia kongregácia,[\[83\]](#) prvá zasvätená sv. Alžbete, druhá Nepoškvrnenému Počatiu, obidve schválené najvyššou rímskou autoritou. Pôsobila tu aj Kongregácia agónie nášho Pána Ježiša Krista, schválená autoritou jágerského biskupa Karola Eszterházyho. Pri františkánoch pôsobila Kongregácia povrazonosičov (chordigerorum) sv. Františka, schválená jágerským biskupom Karolom Eszterházym. Pri dominikánoch pôsobila Kongregácia sv. ruženca, schválená jágerským biskupom Karolom Eszterházym, a Kongregácia sv. Jána Nepomuckého, obdarená odpustkami pápeža Benedikta XIV. Spomína sa aj Kongregácia sv. Vincenta Ferrarského. Pri uršulínkach pôsobila Kongregácia Najsv. Srdca Ježišovho, schválená autoritou pápeža Benedikta XIV.[\[84\]](#) Reholné kongregácie v roku 1808 neexistovali.[\[85\]](#)

Kaplnka sv. Michala

Podľa vizitácie k bazilike prináležala Kostol alebo Kaplnka sv. Michala Archanjela (Ecclesia sive Capella S. Michaelis), ktorá bola podľa formy predtým farským kostolom. Nevedelo sa, či bol benedikovaný. Kostol bol profanovaný v roku 1559 a v roku 1687 bol biskupom Františkom Leonardom Szegedym reštituovaný a rekonciliován. Kostol mal odpustky viažuce sa ku sviatku patróna. Sakristia bola v dezolátnom stave. Na chóre sa nachádzal organ so štyrmi registrami. V kamennej vežičke sa nachádzali dva zvony: 80-librový sv. Michala a 60-librový sv. Antona. Krypta pod kostolom bola dlhá a široká tri orgie.[\[86\]](#)

Kaplnka mala vlastnú výbavu, ktorá sa uchovávala v sakristii.[\[87\]](#) Oltár v kaplnke bol fundovaný mestom v roku 1748 a po františkánmi vykonanej zbierke.[\[88\]](#) V kaplnke sa nachádzal aj druhý oltár.[\[89\]](#) Lavice boli zhotovené v roku 1768.[\[90\]](#)

Iné kaplnky, cintoríny, mariánsky stĺp

Verejných kaplniek prináležiacich do košickej farnosti bolo päť. Za mestskou bránou z južnej strany bola postavená v roku 1710 so súhlasom jágerského biskupa Štefana Telekessyho v čase moru iná Kaplnka sv. Michala, v ktorej sa neuchovávala Eucharistia. Bola postavená po morovej epidémii. Táto kaplnka nemala ani chór ani organ ani vežu. Slúžili sa v nej omše za zosnulých raz v roku na sviatok sv. Michala o 7.00 hod. Konala sa sem procesia od Kaplnky sv. Michala pri Kostole sv. Alžbety.[\[91\]](#)

Druhá kaplnka sa nachádzala za dolným predmestím na cintoríne a bola zasvätená sv. Jánovi Nepomuckému v roku 1748 pod autoritou jágerského biskupa Františka Barkócziho. Bol tu oltár a vo vežičke 30-librový zvon sv. Jána Nepomuckého.[\[92\]](#)

Tretia kaplnka na Rozáliinej hore bola zasvätená sv. Rozálii a bola postavená v roku 1715 pod autoritou

jágerského biskupa Štefana Telekessyho ako poďakovanie za záchranu pred morom. V kaplnke sa nachádzal len oltár sv. Rozálie s tabernákulom, chór s organom s ôsmimi registrami, štyri lavice. Kaplnka mala aj solídnu výbavu. Omše tu slúžil pustovník z rádu dominikánov (spomína to len vizitácia z roku 1771).[\[93\]](#)

Štvrtá verejná kaplnka sa nachádzala na Kalvárskej hore a bola zasvätená sv. Márii Magdaléne. Dátum fundácie nebol známy. O kalváriu a kostol sa starali pátri jezuiti.[\[94\]](#) Samotný vrch Kalvárie bol založený v roku 1736 na základe indultu jágerského biskupa Gabriela Erdődyho, čiastočne prispením veriacich a čiastočne prispením mesta. Jej stav bol dezolátny, zo schodov zo severnej alebo južnej strany privaly dažďov ohrozujú múry. Nachádzali sa v nej tri oltáre. Kostolík mal menšiu výbavu a dva malé zvony.[\[95\]](#) Okrem toho bol v roku 1730 vydaný jágerským biskupom indult na postavenie klasickej kalvárie. Prispením milodarov veriacich a starostlivosťou mesta bola postavená kaplnka, pod ktorej jedinou strechou sa nachádzali až tri oltáre, jeden v hornej časti, druhý v dolnej časti (s Kristovým hrobom pod menzou; na Veľký piatok sa tu konala verejná poklona a na Bielu sobotu o 16.00 hod. obrad vzkriesenia) a tretí nad schodmi, kde sa nachádzali sväté relikvie. Vo výbave bol len jeden kalich a jedna monštrancia, tri kazuly a dve alby. Omše sa slúžili počas púti na sviatok Nájdenia Svätého kríža, sviatok Povýšenia Svätého kríža a sviatok Bolestnej Panny Márie. Vo vežičke viseli dva zvony, asi 60-librový sv. Jána a druhý asi 20-librový sv. Jána Krstiteľa, ktoré boli požehnané.[\[96\]](#)

Piata kaplnka bola postavená v horách na Bankove, kam chodievali ľudia za telesným oddychom a na spoločné prechádzky. Okrem oltára sa v nej nič iné nenachádzalo. Kaplnka bola postavená s dovolením jágerského biskupa Karola Eszterházyho, postavila ju farnosť a staral sa o ňu košický magistrát.[\[97\]](#)

V špitáli sa nachádzala kaplnka postavená v roku 1730 so súhlasom jágerského biskupa Gabriela Erdődyho. Oltár v kaplnke bol jeden a kaplnka mala solídnu výbavu. Kaplnka mala aj 30-librový benedikovaný zvon Najsv. Trojice.[\[98\]](#)

V súkromnej záhrade grófa Andrásyho sa nachádzala maličká súkromná kaplnka. ďalšia kaplnka stála na spoločnom cintoríne, kde sa slúžievalo podľa potreby v nedele. Tretia sa nachádzala kdesi u mešťanov, v ktorej sa celebrovalo zriedkavo.[\[99\]](#)

Cintoríny boli pri kostole sv. Alžbety, druhý pri Kaplnke sv. Michala, obidva boli oplotené múrom. Tretí cintorín sv. Jána Nepomuckého sa nachádzal na dolnom okraji mesta a bol v roku 1770 oplotený a benedikovaný. Veľa pohrebov bolo do krypt. Okrem farského kostola boli mnohé pohreby vo františkánskom, dominikánskom a uršulínskom kostole.[\[100\]](#) V roku 1808 sa spomína aj cintorín na Kalvárii, na ktorom stál kríž a kam boli pochovávaní obyvatelia z horného predmestia, a to nielen katolíci, ale aj Francúzi, Moskovčania a vojaci rôznych vierovyznaní. Stála tu zvonica s dvoma zvonmi.[\[101\]](#) Obyvatelia Čermelského údolia, kde stálo viacero mlynov, sa pochovávali okolo Kaplnky sv. Rozálie, pretože to bol pre nich najbližší cintorín.[\[102\]](#)

V meste sa nachádzal mariánsky stĺp zasvätený Nanebovzatej Panne Márii, ktorý bol postavený v roku 1720. Pred stĺpom sa modlievali Loretánske litánie, ktoré viedli kapláni. Pri kamennom múre pri farskom kostole sa nachádzala kamenná socha sv. Floriána, patróna proti požiarom, ktorý sa v meste každoročne oslavoval 4. mája, ktorú postavilo mesto v roku 1753. Pri tom istom plote blízko Kaplnky sv. Michala sa nachádzala aj kamenná socha sv. Jána Nepomuckého z roku 1733, dívajúca sa na južnú časť námestia a z tej časti oplotená železnou záhradkou. Mimo mesta na cintoríne sa nachádzala kamenná socha Najsv. Trojice, ale v dezolátnom stave. Mimo mesta smerom na Prešov uprostred jedného mosta sa nachádzala drevená socha Panny Márie, postavená farárom v roku 1768. Pri ktoromsi moste sa na brehu kamenná socha sv. Jána Nepomuckého. Socha tohto svätca sa nachádzala aj pri mlyne. Verejné kríže sa nachádzali pred farským kostolom, chránený olovenou strieškou, ďalší pred františkánskym kostolom, ktorý postavili po vykonaných misiách. Mimo mesta sa nachádzal kríž na Kalvárii, pri jozefínskej mestskej bráne, na cintoríne a pred špitálom. O kríže sa staralo mesto, okrem kalvárskeho kríža, o ktorý sa starali jezuiti.[\[103\]](#) V roku 1808 sa spomínajú kríže pri cestách do Budimíra a Košickej Novej Vsi.[\[104\]](#)

Nekatolíci

V meste žili kalvíni a evanjelici. Pôvod heretikov v meste bol vo vizitácii datovaný k roku 1554. Aby boli ich pobožnosti legálne, podľa zákonného článku 26 z roku 1681 sa mali konať za hradbami mesta. V Košiciach mali na to vyčlenené miesta. Vyznávači helvétskej konfesie mali drevené oratórium, fundované pozdĺž mestských hradieb, postavené na murovaných základoch. Veriaci augsburského vyznania patrili tri oratóriá: nemecké, slovenské a maďarské. Všetky boli drevené, ale postavené na murovaných základoch. Nemecké oratórium bolo najpriestornejšie, maďarské malo kapacitu 100 ľudí. Ako

kalvíni tak luteráni mali pri svojich oratóriách ohradené cintoríny.[105] Nekatolíci nemali žiadne zvony ani krypty.[106] Protestantskí služobníci boli piati, štyria luteránski a jeden kalvínsky. Nemeckým evanjelikom v roku 1771 slúžili Ferdinand Ox a Kristián Artner, Maďarom slúžil Michal Ulaho a Slovákom Godrid Hrivnýak. Kalvínsky služobník sa volal Michal Cisznay.[107]

Farská budova, kláštory, počty veriacich

Budova fary bola starobylá kamenná budova, v ktorej býval farár aj kapláni.[108] Z inventára fary stojí za pozornosť zoznam maľovaných obrazov s týmito námetmi: Kristus držiaci zemeguľu, Blahoslavená Panna Mária, sv. Štefan Kráľ, sv. Ladislav, biskup F. Barkóczi, kardinál P. Pázmaň; papierové obrazy: cisár Karol VI., štyri iné.[109] Na fare boli v roku 1808 dve nemecké kapláanky, jedna slovenská a jedna maďarská.[110]

V meste sa nachádzali kláštory otcov jezuitov s Kostolom Najsvätejšej Trojice a akadémiou, františkánov s Kostolom sv. Antona (sic!) (po vzniku diecézy bol do kláštora umiestnený veľký seminár), dominikánov s kostolom a mníšok uršulínok s Kostolom sv. Michala.[111]

Počet veriacich v Košiciach bol nasledujúci: Rímskokatolíci schopní spovede 3546 a 749 detí, spolu 4295; gréckokatolíci schopní spovede šesť a tri deti, spolu deväť; dospelých luteránov bolo 525 a 73 detí, spolu 598; dospelých kalvínov bolo 192 a 34 detí, spolu 226. Medzi obyvateľmi mesta prevládala slovenčina. Apostati od katolíckej viery neboli žiadni. Konvertitov bolo 182, z toho 79 od luteránov, 89 od kalvínov, osem od schizmatikov (pravoslávnych), sedem od židov a päť od ariánov, jeden od manichejcov.[112] V roku 1808 sa uvádzali tieto počty veriacich, zrátané v roku 1806: Rímskokatolíci schopní spovede 6002, veriacich protestantských vyznaní spolu 1128, gréckokatolíkov bolo 124, mesto malo dovedna 8357 obyvateľov.[113]

Záver

Košice vždy patrili medzi popredné farnosti Jágerskej diecézy a po vzniku Košickej diecézy sa stali prvou farnosťou nového biskupstva. Za rozvojom a primátom farnosti stojí bohatý rozvoj mesta, ktoré vždy úzko spolupracovalo s miestnym farárom a cirkev zasa úzko spolupracovala s mestským magistrátom.

Táto práca priblížila širokej verejnosti podstatné časti kánonických vizitácií farnosti Košice z prelomu 18. a 19. storočia. Z latinčiny preložené časti sa týkajú väčšinou stavebných, architektonických a urbanistických častí, ktoré patria medzi najtrvácnejšie a najkonzervatívnejšie dominanty mesta, pretože sú svojim poslaním nadčasové. Realie spomínané vo vizitáciách možno využiť pri vytvorení súdobých predstáv o meste, ale aj na skúmanie pôvodu a vývoja spomínaných dominant z týchto prameňov s porovnaním ich so súčasnosťou. Niektoré realie boli vynovené, vymenené, premiestnené do múzeí a galérií na Slovensku i v zahraničí, niektoré poklady zmizli, iné prirodzene zanikli. Toto všetko je výzvou pre ďalších bádateľov.

Canonical Visitations of the Cathedral St. Elizabeth Church in Kosice

The Kosice city was one of the most important cities in old Hungary, Czechoslovakia and now in Slovakia. Rich city was the patron of the city parish; the city built in the Middle Ages the most beautiful church in the country. In 1804 the St. Elizabeth Church became a cathedral. This article describes the state of the parish at the turn of the 18th and 19 century, focusing on architecture, urban planning and construction realities that exist today mostly because they have a timeless goal – celebration of the God and faith in the supernatural life.

Zoznam prameňov a literatúry:

Archivum Archidioecesis Cassoviensis (AACass, Arcibiskupský archív Košice), fond Košické biskupstvo, oddelenie *Kánonické vizitácie (KV)*, farnosť Košice-Dóm (Košice): 1771 A-C; 1808 A-F.

Abeceda architektúry. Kurz architektonických slohov. Bratislava : Slovart, 2008.

Herout, Jaroslav: *Staletí kolem nás. Přehled stavebních slohů.* Praha – Litomyšl : Paseka, 2002.

Chodura, Radko – Klimešová, Věra – Křišťan, Alois: *Slovník pojmů sakrálního umění.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001.

Chvojka, Miloš - Skála, Jiří: *Malý slovník jednotek měření*. Praha : Mladá fronta, 1982.

Wick, Vojtech: *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*. Košice : Nákladom mesta Košíc, 1936.

ZUBKO, Peter: Kanonická vizitácia Košickej kapituly (1808). In: *Kanonické vizitácie po Tridentskom koncile. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Košice 9. novembra 2006*. Hišem, Cyril - Fedorčák, Peter (ed.). Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška - Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, s. 168-176.

ZUBKO, Peter: Mariánska kongregácia pri Košickej univerzite (1687 - 1784). In: *350. výročie Košickej univerzity. Jubilejný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Košice 27. februára 2007*. Hišem, Cyril - Eliáš, Štefan - Fedorková, Dáša (ed.). Košice - Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška - Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, s. 215-228.

[1] Wick, Vojtech. *Dóm svätej Alžbety v Košiciach*. Košice : Nákladom mesta Košíc, 1936, 437 s.

[2] Kánonická vizitácia Abovskej stolice biskupa Františka Barkóczyho sa zachovala, ale neobsahuje taký pestrý výpočet cirkevných a súvisiacich reálií ako Eszterházyho a Szabóova vizitácia.

[3] Termín „Dóm“ prináleží kostolu, pri ktorom sídli kapitula a súčasne má primerane dominantnú a vznešenú architektúru. Košický mestský kostol sa začal nazývať Dómom až po vzniku Košickej diecézy a ustanovení miestnej kapituly v roku 1804. Do tohto povýšenia na Dóm sa kostol sv. Alžbety prísne označuje len ako farský kostol, príp. „mestský kostol“, ale aj „veľký kostol“ vzhľadom na jeho veľkosť v porovnaní s ďalšími košickými kostolmi, ktoré neboli také veľké ako farský kostol. Termín „veľký kostol“ ako označenie košickej katedrály sa dodnes používa na vidieku v okolí mesta medzi staršou generáciou.

V tejto súvislosti treba upozorniť, že aj farské kostoly v Bardejove a Košiciach, ktoré sú dnes bazilikou menšou a konkatedrálou, sa svojvoľne vo svojich mestách začali označovať ako „dómy“ v rámci akéhosi samozvaného elitárstva. Jedným z nepriamo chcených dôsledkov povýšenia týchto kostolov pápežmi bolo odstránenie nelegitímneho používania titulu „dóm“.

[4] Archivum Archidioecesis Cassoviensis (ďalej AACass, Arcibiskupský archív Košice), fond Košické biskupstvo, oddelenie Kánonické vizitácie (ďalej KV), farnosť Košice-Dóm (Košice), 1771 B, s. 3. Pod touto signatúrou sa nachádza prepísaný koncept kánonickej vizitácie.

[5] Termín „bazilika“ sa v novovekých prameňoch vyskytuje bežne. Nejde však o čestný titul udelený vyššou cirkevnou autoritou (pápežom alebo v jeho mene Svätou stolicou), ale o architektonické pomenovanie, ktoré sa vyskytovalo už v staroveku. Rozumie sa pod ním sakrálna stavba s nepárnym počtom lodí, pričom centrálna loď je v porovnaní s bočnými loďami vyššia. Lode smerujú na východ. Mladšie bazilikálne stavby boli doplnené novými priestormi ako transept (priečna loď), chórové kaplnky usporiadané do vencov, dvoma vežami na západnom priečelí (Chodura, Radko - Klimešová, Věra - Křišťan, Alois. *Slovník pojmů sakrálního umění*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 12-13; Herout, Jaroslav. *Staletí kolem nás. Přehled stavebních slohů*. Praha - Litomyšl : Paseka, 2002, s. III/15-III/16, III/19; *Abeceda architektúry. Kurz architektonických slohov*. Bratislava : Slovart, 2008, s. 28-29, 246). V tomto architektonickom zmysle sú bazilikálnymi stavbami kostoly v Prešove, Bardejove, Sabinove, Levoči, Kežmarku a inde. Vyskytli sa totiž zavádzajúce názory, že niektoré tieto kostoly boli (údajne titulárnymi) bazilikami dávno v ranom novoveku, pretože sa v nich nachádzali pamätne tabule s textom, kde bol dotýčaný kostol označený ako bazilika (avšak v architektonickom zmysle). Prirodzene, že o titule bazilika musel existovať formálny doklad, ktorý sa síce mohol stratiť, ale existovala by aj ústna tradícia, ktorá by existovala dodnes, alebo by o nej svedčili iné súdobé pramene, napr. kroniky.

[6] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 1. Pod touto signatúrou sa nachádza koncept kánonickej vizitácie. AACass, KV, Košice, 1771 C, s. 1. Pod touto signatúrou sa nachádza autentický originál kánonickej vizitácie, ktorý je v podstate totožný so signatúrou 1771 A. AACass, KV, Košice, 1771 D, s. 1. Pod touto

signatúrou sa nachádza neoverený odpis originálu kánonickej vizitácie.

[7] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 3; AACass, KV, Košice, 1808 A, s. 1.

[8] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 1.

[9] Počet konsekračných krížov bol dvanásť ako bol počet apoštolov.

[10] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 3-4.

[11] Porov. AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 2-3.

[12] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 12.

[13] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 1. Košická kapitula bola vizitovaná osobitne – pozri: ZUBKO, Peter. Kanonická vizitácia Košickej kapituly (1808). In: *Kanonické vizitácie po Tridentском koncile. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Košice 9. novembra 2006*. Hišem, Cyril – Fedorčák, Peter (ed.). Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška – Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, s. 168-176.

[14] AACass, KV, Košice, 1808 E, s. 1.

[15] V prípade kánonickej vizitácie z roku 1808 sa zachovalo 5 verzií kánonickej vizitácie, ktoré majú signatúry 1808 A (koncept), 1808 B (koncept), 1808 C (čistopis zviazaný), 1808 D (extrakt čistopisu), 1808 E (čistopis na hlavičkovom papieri, nezviazaný), 1808 F (koncept). Opierame sa o najúplnejšiu verziu C, na iné verzie len v prípade závažnejších doplňujúcich informácií.

[16] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 2; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 12; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 50.

[17] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 2; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 29-30.

[18] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 63; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 39.

[19] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 28-29.

[20] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 1-2; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 8; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 14.

[21] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 8.

[22] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 2.

[23] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 3, 9; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 7.

- [24] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 2; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 9; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 13.
- [25] Ide o dnešnú Urbanovu vežu. Patrocínium zvona sa nenachádza označené na zvone, vizitátori zdôraznili, že ide len o tradíciu, zrejme odvodenú od vinohradníckych motívov, ktoré sa na zvone nachádzajú. Veža sa ešte nenazývala Urbanova, ale červená, zrejme podľa strechy z pálenej hlíny.
- [26] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 2; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 9.
- [27] Jednotka dĺžky = 1,9 m (Chvojka, Miloš - Skála, Jiří. *Malý slovník jednotek měření*. Praha : Mladá fronta, 1982, s. 175.
- [28] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 2; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 10; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 11-12.
- [29] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 2; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 8-9; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 14.
- [30] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 8; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 28.
- [31] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 9.
- [32] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 1; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 8.
- [33] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 1.
- [34] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 4.
- [35] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 1; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 5, 7.
- [36] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 4.
- [37] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 5; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 4-5.
- [38] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 5; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 15.
- [39] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 8.
- [40] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 5.
- [41] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 4.
- [42] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 14.
- [43] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 24.

-
- [44] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 14.
- [45] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 4.
- [46] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 22-23.
- [47] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 23.
- [48] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 23.
- [49] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 23.
- [50] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 23.
- [51] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 24.
- [52] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 24.
- [53] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 15.
- [54] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 25.
- [55] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 32.
- [56] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 8.
- [57] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 16-18.
- [58] Ad columnam e regione cathedrae situatam.
- [59] In capite Schaschinensis (!) BMV... AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 24.
- [60] Ide o severnú bránu. Dnes sa na tomto mieste nachádza freska s Františkom Rákoczim II.
- [61] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 28.
- [62] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 18.
- [63] Tento nekonkrétny opis zodpovedá gotickému súsošiu kalvárie, nachádzajúcej sa vo víťaznom oblúku; dnes je toto súsošie umiestnené na empore nad južnou bránou.
- [64] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 8.

[65] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 18-19.

[66] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 10.

[67] V. Wick spomína počet nie 19, ale 18 kalichov (Wick, V. *Dóm...*, s. 148), zrejme odrátal kalich, ktorý bol v čase vizitácie zapožičaný do Forró.

[68] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 19-20.

[69] Sancta Elisabeth Civitas Cassoviensis.

[70] Podľa kontextu a dikcie vyplýva, že boli roztavené votívne milodary, ktoré darovali veriaci ako podakovanie za vyslyšanie na príhovor počskej Panny Márie, ktorej obraz uctievali v katedrále.

[71] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 10-11; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 25-28.

[72] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 20-22.

[73] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 1.

[74] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 1.

[75] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 7; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 15-16.

[76] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 7.

[77] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 7; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 41.

[78] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 10-11; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 41.

[79] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 11-12.

[80] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 12.

[81] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 3; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 15-16.

[82] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 62.

[83] Podrobnejšie pozri: ZUBKO, Peter. Mariánska kongregácia pri Košickej univerzite (1687 – 1784). In: *350. výročie Košickej univerzity. Jubilejný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Košice 27. februára 2007*. Hišem, Cyril – Eliáš, Štefan – Fedorková, Dáša (ed.). Košice – Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška – Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2007, s. 215-228.

[84] AACass, KV, Košice, 1771 A, nestránkovaná príloha; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 17-18, 51-53.

-
- [85] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 63.
- [86] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 3; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 4, 9-10; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 34-35.
- [87] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 29.
- [88] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 5, 10; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 28-29.
- [89] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 4.
- [90] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 9.
- [91] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 3; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 19; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 36.
- [92] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 19; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 36.
- [93] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 19-20; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 36-37.
- [94] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 20.
- [95] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 21-22; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 37-38.
- [96] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 38-39, 42.
- [97] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 38.
- [98] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 23.
- [99] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 39.
- [100] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 4; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 24; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 48.
- [101] [...] Galli, Moscovitae et milites diversae religionis sepulti habentur. AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 49.
- [102] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 49.
- [103] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 4-5; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 25; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 42, 46-48.
- [104] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 47.

[105] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 5; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 10.

[106] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 27.

[107] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 8; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 26, 54.

[108] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 6; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 32; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 64.

[109] AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 40.

[110] Porov. AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 74-75.

[111] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 7; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 51; AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 40.

[112] AACass, KV, Košice, 1771 A, s. 8; AACass, KV, Košice, 1771 B, s. 56.

[113] AACass, KV, Košice, 1808 C, s. 50-51